

ULUSLARARASI BAKALORYA PROGRAMI

A1 TÜRKÇE BİTİRME TEZİ

“BİR SANATÇININ DOĞUŞU:FÜREYA”

Sözcük Sayısı:3731

CAT:1

Araştırma Sorusu: Ayşe Kulin'in “Füreya” adlı yapıtında, odak figürün sanatçı kimliği üzerindeki etmenler nesnel ve kurgusal gerçeklik bağlamında nasıl işlenmiştir?

İÇİNDEKİLER

1.Giriş.....	2
2.Füreyâ'nın Sanatçı Kimliği Üzerindeki Etmenler.....	3
2.1. Çocukluğu ve Yetiştirilme Tarzı.....	3
2.1.a. Ailesi.....	3
2.1.b. Atatürk'ün Etkisi.....	4
2.2 Eğitimi ve Yabancı Dil Bilgisi.....	5
2.3.Sanatçı Bir Aileden Gelmesi.....	6
2.4. Hastalığı ve İçsel Yolculuğu.....	7
2.5. Yeteneği.....	8
2.6. Kişilik Özellikleri.....	9
3.Bilinçaltı ve Figür Bağıntısı.....	10
4. Sonuç.....	12
5. Kaynakça.....	14

1. GİRİŞ

Mağara duvarına resim çizmek kadar geriye götürülebilen¹ sanatın ne olduğu, ne ölçüde anlaşılabilirdiği doğuştan gelen bir yetenek mi sonradan geliştirilebilen bir beceri mi olduğu gibi sorular yıllardır tartışıla gelmiştir. Sanat kavramı kişiden kişiye göre değişiklik gösterebilir, dolayısıyla sanatın tek bir tanımı yoktur. Aynı çokseslilik bir çalışmanın sanat eseri olup olmadığını belirlemek için de geçerlidir.

Sanat algısı, kişiden kişiye değişirken “Sanatçı kimdir?” sorusuna tek bir cevap vermemiz imkansızdır. Bir sanatçıyı betimlerken; sıra dışı, öncü, yenilikçi, özgür ruhlu gibi sıfatlar kullanılmaktadır. Sanatçı kimliği öncelikle iyi bir gözlem yeteneği gerektirir çünkü sanatçı duygu ve düşüncelerini sembollere dönüştürerek kendi benliğinden mesajlar iletir.² Bu mesajın özgün olması ise şarttır. Bu nedenle, sanatçı kimliğinin en belirgin özellikleri yaratıcılık ve hayal gücüdür. Ayrıca, olağanüstü yetenekleri olan bazı insanlar doğuştan sanatçıdır. Öte yandan, yetenek dışında, aile, eğitim, maddi olanaklar gibi dış etkenlerin sanatçı kimliğinde etkili olup olmadığı konusunda da farklı görüşler mevcuttur.

Uluslararası Bakalorya Programı Türkçe A1 dersi kapsamında hazırlanan bu bitirme tezinde incelenen eser, Ayşe Kulin’in “Füreya” adlı romanıdır. Yapıtta, ilk Türk kadın seramik sanatçısı olan Füreya Koral’ın Osmanlı’dan başlayıp cumhuriyete uzanan yaşam öyküsü, Şakir Paşa ailesinde yaşananlar ve Füreya’yı sanatçı yapan içsel yolculuğu ele alınmaktadır.

Yapıtta toplumsal değişim, aile içi sorunlar, kadının toplumdaki yeri gibi zengin bir izlek ele alınmışsa da Füreya’nın sanatçı olması nedeniyle, “Ayşe Kulin’in “Füreya” adlı yapıtında odak figürün sanatçı kişiliği üzerindeki etmenler nesnel ve kurgusal gerçeklik bağlamında nasıl işlenmiştir?” sorusunun cevabını arıyorum. Bu soruyu seçmemin en önemli nedeni, çağdaşlaşma yolunda toplumu yönlendiren kişilerin biyografilerinden etkilenmemdir. Bunun yanında sanatçı olmada yeteneğin ve çevrenin ne derece etkili olduğunu görme arzusu ve en çok ilgi duyduğum alanlardan biri olan Türkiye tarihinin sanatçı gözüyle ele alınması yatmaktadır.

Ayrıca, Kulin’in Füreya eseriyle ilgili Vedat Yeşilçiçek’in “Biyografik Bir Roman Örneği Olarak Füreya ve Yakın Tarihimize Işık Tutan Figüratif Yapısı” başlıklı makalesinde, doğrudan Füreya’nın biyografisine; bir diğer çalışma olan Dilek Yumru’nun “Ayşe Kulin’in Yapıtlarında Toplumsal Sorunlar ve Eğitim” adlı doktora tezinde ise toplumsal sorunlara

¹ Sanat Nedir?

²Ören, 2015:209-212

odaklanıldığı görülmektedir. Bugüne kadar yapılan çalışmalarda, odak figürün sanatçı kişiliğiyle ilgili bir çalışmayla karşılaşmadığım için bu tezde Füreya'nın sanatçı kişiliğini şekillendiren etmenleri analiz etmek istedim. Çalışmamda bu etmenler alt başlıklara ayrılarak incelenirken son olarak bilinçaltı ve figür bağıntısı ele alınacaktır.

Yapıt üç ana bölümden oluşmaktadır. “Ada’da ve Bursa’da Zaman” adlı birinci bölümün alt başlıklarından biri yapıt boyunca yinelenen “Pentimento”dur.³ Burada anlatılanlar Füreya'nın klinikte ölüm döşeğinde yatarken geçmişini anımsaması yoluyla okura sunulurken anlatım tekniği olarak geriye dönüşler ve iç monolog tercih edilmiş, Füreya kimliğinin derinleşmesi sağlanmıştır. Füreya'yı geçmişine götüren imge; yapıt boyunca süregelen, seramiklerinde de sıklıkla kullandığı, klinik odasının pervazına konan “kuş”tur.⁴ Seramiklerde kullanılan kuş motifinin kurguda imgeselleştirilmesi nesnel ve kurgusal gerçeklikteki paralelliği gösteren önemli bir ayrıntıdır. Bu bölümde, Füreya'nın çocukluğu, Atatürk'le tanışması, ilk eşiyle birlikte Bursa'da yaşadıkları anlatılırken Şakir Paşa ailesi tanıtılmaktadır. Yazar-anlatıcı bakış açısıyla verilen ayrıntılı betimlemeler sayesinde Füreya figürünün kimliğini etkileyen çevresel değişkenler neden-sonuç bağı ile sunulmaktadır. Yapıtın “Yeni Ufuklara Doğru” başlıklı ikinci bölümünde, Füreya'nın Kılıç Ali ile evlenerek Atatürk'ün yakın çevresinde bulunması, vereme yakalanması, yurtdışında geçen tedavi sürecinde seramikle tanışması anlatılmaktadır. Bu bölüm, Füreya'nın içsel yolculuğunda ve sanatçı kişiliğinin oluşmasında etkili olan önemli dönüm noktalarını içermektedir. Özellikle bu noktalarda kahraman bakış açısının kullanılması odak figürün düşüncelerini yansıtmayı sağlamaktadır. “Toprak ve Su Ateş ve Sır” başlıklı üçüncü bölüm ise, odak figürün sanat yaşamına ayrılmıştır. Füreya'nın bir sanatçı olarak yaşadığı içsel yolculuk, atölye yılları, kırk yıllık sanat hayatında yaşadığı dönüşüm, sanat çevresi ile ilişkileri anlatılmaktadır. Diğer taraftan, yapıtta Füreya'nın yaşam evrelerin yanında dönemin tarihsel olaylarının ve toplumsal değişimin de anlatılması yapıtı oldukça zenginleştirmiştir.

2. FÜREYA’NIN SANATÇI KİMLİĞİ ÜZERİNDEKİ ETMENLER

2.1. ÇOCUKLUĞU VE YETİŞTİRİLME TARZI

2.1.a. AİLESİ

³“Pentimento,yağlı boya tablo kazındığında kimi kez altından çıkabilen, ikinci hatta üçüncü kat resim” demektir (Kulin,11).

⁴Yeşilçicek,2018:462.

Aile çocuğun tanıştığı ilk çevredir. Bu yüzden bireyin kişiliğinin oluşmasında, hayata bakışının şekillenmesinde, aldığı ya da alamadığı kararlarda büyük bir öneme sahiptir. Ailenin eğitim durumu, sosyal ve ekonomik yapısı, aile içi ilişkiler gibi pek çok değişken çocuğun yetişme tarzını etkilemektedir. Bu çerçevede, odak figür Füreya'nın sanatçı kişiliği üzerinde ailenin büyük bir önem taşıdığı görülmektedir. Füreya; Türkiye'nin askeri, siyasi ve kültür hayatına önemli katkıları olan Şakir Paşa ailesinden gelmektedir. Dedesi, birkaç dil bilen ve tarih kitapları yazmış bir devlet adamıdır. Babası Emin Bey, Atatürk'ün Harp Okulu'ndan sınıf arkadaşı ve Cumhuriyet Ordusu'nda bir Paşa'dır. Eğitilmiş ve varlıklı ailelerde büyüyen çocuklar sosyal, siyasi ve kültürel anlamda birçok etmenle karşılaşmaktadır. Böylelikle çocuklar kendilerini daha iyi tanıyabilmekte ve yaşamlarını kendileri yönlendirebilmektedirler. Füreya'nın hem aile ve sosyal yaşamı hem de hayatında kendi yolunu kendisinin çizmesi, neden-sonuç bağlamında kurguyu güçlendiren bir etmen olarak sunulmuştur. Füreya'nın müzik eğitimi almasına, resme teşvik edilmesine rağmen seramiği seçmesi bunun göstergelerinden biridir. "Bıktım bizim ailenin sanata olan düşkünlüğünden. (...) Bir insan illa da resim mi yapmalı, piyano ya da keman mı çalmalı, roman ya da hikaye mi yazmalı?" (Kulin,199) sorgularından sonra teyzesinin gönderdiği plastiklerle uğraşırken "Biliyor musunuz, bir şey düşündüm. Acaba plastik yerine çamurla mı uğraşsam. Kil bulabilir miyiz burada" (Kulin,232) diyerek Füreya kendi yolunu bulmuş ve seramiğe ilk adımını atmıştır.

Çocukların gelişimlerinde annenin etkisi azımsanmayacak bir öneme sahiptir. Güçlü annelerin yetiştirdiği çocuklar özgüveni gelişmiş, kendi kararlarını verebilen bireyler olarak yaşamlarını sürdürmektedirler. Dönemsel anlamda değerlendirdiğimizde, Hakkiye Hanım, toplumda söz hakkı olmayan kadınların arasından sıyrılmış ve Belediye Meclisine girmiştir. Siyasetle ve güncelle iç içe olan anne, kızının hem sanatsal hem de sosyal anlamda en büyük destekçisidir. Böylece Füreya, örnek aldığı ve kendisine rol model olabilecek kadınların (anne yarısı diye nitelendirdiğimiz teyzelerinin de hakkını vermek gerekir) çok olduğu bir aile ortamı içinde büyümüştür. Tüm bunların etkisiyle Füreya kendini bulduğu seramik sanatına yönelirken annesi ve teyzeleri gibi güçlü bir kadın ve kararlı bir sanatçı olmuştur.

2.1.b. ATATÜRK'ÜN ETKİSİ

Toplumların kaderi üzerinde derin etkiler bırakan, toplumda köklü değişim ve dönüşümlerin oluşmasını sağlayan liderlerin halk üzerindeki etkisi yadsınamaz. Evrensel değerleri ve özgürlükçü bakış açısıyla tüm dünyaya örnek olan; öngörülerıyla, azmiyle bir

toplumu yok olmaktan kurtaran Atatürk'ün hayatın her alanında kadını görme arzusu tüm Türk kadınlarını etkilediği gibi Füreya'yı da etkisi altına almıştır. Yapıtta, Füreya'nın henüz dokuz yaşındayken babasının Harbiye'den sınıf arkadaşı olan Atatürk ile tanışması ve Atatürk'ten çok etkilenmesi okura Füreya'nın çocuk gözleriyle başlayan, büyüdükçe olgunlaşan bir bakış açısıyla aktarılmaktadır. Atatürk'ün Füreya on dört yaşındayken, Füreya'nın hatıra defterine yazdığı "...Millet sizden çok şey bekliyor. Siz çalışmalı ve bir şeyler vermelisiniz memlekete." (Kulin,82) satırları uzun yıllar Füreya'yı etkisi altına almış ve kendisini millete borçlu hissettirmiştir. Bir an önce büyümek ve memleketinin adını yurtdışında tanıtmak istemiştir.

2.2. EĞİTİMİ VE YABANCI DİL BİLGİSİ

Osmanlı devleti çöküş döneminde Avrupa'nın üstünlüğünü kabul etmiş ve yönünü Batı'ya çevirmiştir. Ekonomi, askeri, sanayi gibi birçok alanda toplum duyuş, düşünüş olarak değişim ve dönüşüm yaşamaya başlamıştır. Bu değişim ve dönüşümden payını alan Şakir Paşa ailesi Batılı bir dünya görüşü ve yaşam tarzı benimsemiş, çocuklarını da yabancı dil öğrenmeleri için Fransız ve Alman dadılarla büyütmüşlerdir. "Şakir Paşa ailesinde, bir çocuğun Fransızca konuşmama ihtimali, dilsiz olma felaketiyle eş anlamlı gibiydi. Fransızca bilmek ve bir müzik aleti çalmak, bu ailede doğan çocukların değişmez kaderiydi." (Kulin,59) ifadelerinden yola çıkarak müzikte enstrüman olarak piyano ve kemanın, dilde de Almanca ve Fransızcanın tercih edilmesi hem nesnel hem kurgusal gerçeklikte bu değişimin önemli sembolü olarak görülmektedir. Özellikle yapıtın bu bölümlerinde Yansıtma Kuramı'nın "Edebi eser hayata tutulan bir aynadır" ifadesinden yola çıkarak toplumdaki değişimlerin edebi eserlerde de kendini gösterdiğini görmekteyiz.

Yapıtın kurgusunda belirgin bir yer kaplayan dil eğitimi, Füreya'nın doğumuyla birlikte Fransızca ve Rumcayı iyi bilen annesinin Füreya'yla hep Fransızca konuşması gibi ayrıntılarla okura sunulmuş, yazarın biyografik araştırmaları aracılığıyla elde edilen Notre Dame de Sion Fransız Lisesi'nde öğrenim gördüğü bilgisiyle de güçlendirilmiştir. "Siz Fransızca biliyorsunuz demek küçük hanım?/Evet efendim./Ne zaman öğrendiniz?/ Onunla annesi hep Fransızca konuştu da. Ana dili gibi Türkçeyle birlikte öğrendi aslında." (Kulin,69) Odak figürün çocukluk anıları şeklinde sunulan bu etmenler, kurgusal gerçeklikte Füreya'nın Fransızcayı ana dili gibi konuşmasının önemli dayanaklarını oluşturmaktadır.

Şakir Paşa'nın ani ölümü ve ülkenin Birinci Dünya Savaşı'na girmesiyle birlikte, ailenin maddi durumunun bozulmasına, sefalet çekilmesine rağmen çocukların yabancı dil ve müzik

eğitiminden ödün verilmemesi de eğitimin ekmek gibi su gibi temel bir ihtiyaç olarak görüldüğünü de göstermektedir. “O kadar fakirleşmiştik ki tüm dairelerimizi kiraya vermiştik. (...) Anneannem, yatak odalarımızın ve ikinci kattaki oturma odasının dışında kalan odaları kapattırmiş, yakıt tasarrufu yapıyordu.” (Kulin,58) Füreya’nın eğitim konusunda edindiği bu hassasiyet sanat eğitiminde de kendini göstermiştir. Füreya, yurt dışındaki tedavisinde bile ulaşım sıkıntlarına rağmen seramikle ilgili teknik eğitim almaktan vazgeçmemiştir.

Dil edinimiyle birlikte kültür edinimi de gerçekleşmektedir. Farklı kültürler aracılığıyla bireyin bakış açısı genişlerken sanatsal çeşitlenme de görülmektedir. Paris’te tanıştığı plastik hamurlarla başlayan, seramikle şahlanan sanatçılığı bu etkileşime şahitlik etmektedir. Aynı zamanda dil edinimi sayesinde yurt dışı gezilerinde çeşitli atölyelere katılması, seramikle ilgili kaynaklara ulaşabilmesi ve oralarda sanatsal bir evre oluşturabilmesi de sanatçı kişiliğinin gelişmesindeki önemli etmenler olarak sanatoryum anıları içinde içsel yolculuklar aracılığıyla işlenmiştir.

2.3. SANATÇI BİR AİLEDEN GELMESİ

Sosyal çevrenin şekillendirilmesi aynı zamanda bireyin şekillendirilmesi demektir. Bu yüzden aileler; çocuklarının akademik, sanatsal ve sportif alanlarda çok yönlü eğitilmesi taraftarındırlar.Sadece sanat eğitimine önem verilen bir ailede değil, aynı zamanda sanatçı bireylerin olduğu bir ailede büyüyen Füreya’nın sanatı seçmesi, sanatçı bir ailede yetişmenin getirilerinden biridir. “Fahrünnisa, bir süredir içine düştüğu bunalımlardan ve hayati hastalıklarından resim yaparak kurtulmuştu. (...) Resim yapmak ona iyi geldiği için bunalan yeğenini de resme yönlendirmek istedi.” (Kulin,196)

Yapıtta, sanatçı evre betimlenirken tarihsel gerçekliğin izleri takip edilmiştir. Teyzelerinden Fahrünnisa Zeid dünyanın çeşitli yerlerinde sergiler açmış bir ressamdır. Dedesinin kardeşi Cevat ve şakir Paşalar, ressam ve fotoğrafçıdır. Aliye teyzesi gravür sanatçısı, dayısı Cevat şakir Kabaagalı ise Türk edebiyatının önemli yazarlarındandır.

Ailesinin genlerinde bulunan yaratıcılık ve el becerisinden nasibini alan Füreya, i güdüleriyle çamura şekil vererek, hem içsel hem de sanatsal yolculuklarıyla yolunu çizmiştir. Fahrünnisa’nın sergisinin hazırlıklarına yardım eden Füreya’ya serginin bitiminde verem teşhisi konmasını Fahrünnisa teyzesi, “sanatla ilgilenmediği için vücudunun verdiği bir tepki ve tanrının bir işareti” (Kulin,185) olarak yorumlamıştır. Bu yorumla birlikte, Füreya’nın sanatla kucaklaşmasındaki ilk kıvılcım can bulmuştur.

Bazen bireylerin kendilerini bulmaları için küçük dokunuşlar gerekmektedir. Bu konuda Teyzesi Fahrünnisa'nın yönlendirmelerini göz ardı etmemek gerekir. Teyzesinin Füreya sanatoryumda yatarken gönderdiği plastikler, Füreya'nın seramikle tanışmasında bir mihenk taşı olmuştur. Ayrıca Füreya'yı sanatçılarla, galeri sahipleri ve sanat eleştirmenleriyle tanıştırmak Füreya'nın sanat çevresine girmesini sağlamıştır. Füreya'nın Paris'te sergi açma cesaretini açığa çıkaran yine Fahrünnisa olmuştur. 1951'de düzenlediği ilk kişisel sergisi, Füreya'nın hayatında bir dönüşüm yaratmıştır. "Füreya, o sergide bir değişim yaşamıştı. O artık bir seramikçiydi." (Kulin,248)

2.4. HASTALIĞI VE İÇSEL YOLCULUĞU

Hastalıklar, özellikle de verem gibi ölümcül olanlar, bireyin yaşam kalitesine ve psikolojisine travmatik bir etki yapmaktadır. Kulin, Füreya'nın hem sağlığı hem de ikinci evliliğinin bozulması nedeniyle içine düştüğü depresif ruh halinden çıkışını sanatın insanı iyileştiren, güçlendiren ve hayatı anlamlandıran yönlerini vurgulayarak ele almaktadır. Bu bağlamda, hastalığı nedeniyle, İsviçre'deki sanatoryumda yattığı yıllarla Füreya'nın seramik sanatına adım attığı yılların paralellik göstermesi kurguda önemli bir ayrıntıdır.

Sanatoryum yılları, Füreya'yı sanatla kavuşmaya götüren içsel yolculuğunun ilk durağı olmuştur. Bu dönem, Füreya'nın kendisiyle baş başa kaldığı, iç sesini dinlerken içindeki büyük boşluğun farkına vardığı bir zaman dilimi olarak anlatılmaktadır. "Genç kadın sessizliğin ve beyazlığın ortasında, kendi kendisiyle baş başa iç sesini dinlerken, yalnızlığın yanı sıra hiçliğin de farkına vardı. Yaşam bir hiçti. Bugün varsan yarın yoktun. Ve eğer bugün var olacaksan, bir anlamı, bir sevinci olmalıydı bu var oluşun." (Kulin, 200-201)

Psikanalitik kurama göre kişiliğin bilinç, bilinçaltı ve bilinçdışı olmak üzere üç bölümü vardır. Bu bölümler bireylerin davranışlarını şekillendiren zihinsel tepkimelerdir. Yapıtlarda figürlerin kimliklerinin şekillenmesinde, davranışlarının anlamlandırılmasında psikanalitik kuramdan yararlanır. Bu bağlamda, yazar, Füreya'nın bilincinde yer eden olayların bilinçaltında bıraktığı izlerden yola çıkmaktadır. "Füreya sürekli hayatını sorguluyordu. Uzun yıllardan beri ne büyük bir boşluk içinde yüzmekte olduğunu fark ediyordu. Hiçbir şeye bilinçli olarak karar vermemişti. (...) Olaylar dalga dalga gelmişler, Füreya'yı önlerine katıp sürüklemişlerdi. O, hep şartlara uymuştu." (Kulin,201). Bu ifadelerle yazar, hastalığının başlattığı içsel yolculuğu sonucunda, Füreya'nın kaderin önünde savrulan bir yaprak olmaktan

çıkıp hayatı üzerindeki kontrolünü eline alan bir karaktere nasıl dönüşmeye başladığının çözümlemesini yapmaktadır.

Psikanalist yaklaşıma göre, sanatın hoşlanma ve haz alma dürtüsünü harekete geçirmesi sayesinde birey ruh sağlığını koruyabilmektedir. Füreya da, hastalığın pençesinde boğuşurken ilacını sanatta bulmuş; kaybolan yaşama sevincini, hayatının anlamını sanatla geri kazanmıştır. “Hastalık, ölüm ve felaketlerle sarsılan Şakir Paşa ailesinin bütün kızları için sanat önce yaşama dönüş yolu, sonra da bir yaşam biçimi oluyordu.” (Kulin,212). Yapıtta sanat, Füreya figürünün değişimini besleyen bir kaynak olarak okura sunulmuştur.

Çıktığı içsel yolculuk sonucunda vardığı noktada, Füreya içindeki derin boşluğu ve hayat denen bu yolculuğa neden çıktığını sorgularken kendi olma, amaç edinme farkındalığını sanatla yakalamıştır. “Füreya sanatoryumdan çıktıktan sonra, Lozan’da bir seramik atölyesine devam etti. On beş günde bir ciğerlerine hava vermeleri için sanatoryuma çıkıyordu. Geri kalan zamanlarda, çamurlarıyla uğraşıyordu. Artık eskisi gibi amaçsız, isteksiz ve gayretsiz değildi.” (Kulin,212).

2.5. YETENEĞİ

Yetenek, bireyin bir konuda doğuştan getirdiği bir eğilim veya beceridir. Ancak, yetenekli olmak sanatçı olmak için sadece altyapı oluşturmaktadır. Füreya, müzik ve resim konusunda eğitim alırken seramik konusunda hiçbir eğitim almamıştır. Eğitim almak için kapısını çaldığı ünlü Seramikçi Serre ise “Okula gitmenize gerek yok kızım okulun vereceği formasyon zaten sizde var.” diyerek ondaki bu doğal yeteneğin altını çizmiştir. Çamurla oynayarak, pratik yaparak ve içinden gelen sesi dinleyerek seramik sanatçısı olan Füreya’nın “alaylı” olduğunu söylemek mümkündür.

Yapıtta Füreya’nın yeteneği eserlerin yapım aşamasında bilinçli ya da bilinçsiz dokunuşların altı çizilerek okura sunulmaktadır. Kendini hayal gücünün akışına bırakması, içgüdüleriyle hareket etmesi ve ortaya çıkan şaşırtıcı ayrıntılar, Füreya’nın anıları aracılığıyla okurla buluşmaktadır:

“Birden çocuklardan biri bağırdı “Şuraya bakın, iki kuş öpüşüyorlar!” (...) “Hanginiz söyledi bunu?” diye seslendi. Sıska bir oğlan öne çıktı. “Ben!” dedi. “Kuş mu gördün orada?” “Evet.” Füreya üşenmedi, indi iskeleden. (...) “Kuşu nerede gördüğünü göster bakayım.” “Nah orada. İşte kuşlar gaga gagaya vermiş öpüşüyorlar.” Dondu kaldı Füreya. Hiç tasarlamadığı halde, çocuğun işaret ettiği

yerde masalsı iki kuş kafası belirliyordu. Tıpkı öpüşür gibiydiler. Haklıydı çocuk.” (Kulin,294).

Yapıtta yeteneğin eğitimle, teknik bilgiyle, düzenli çalışmayla geliştirilmesi gerektiğini düşünen Füreya'nın çeşitli atölyelere giderek çalışması da sanatçılığını, yeteneğini geliştiren unsurlar arasında değerlendirilmelidir.

2.6. KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ

Tutkulu kişiliğe sahip olanlar; isteklerinin peşinden koşan, enerjik ve özgür ruhlu insanlardır. Motivasyonlarını ve heyecanlarını asla kaybetmez, sevdikleri şeyler konusunda fırsat yaratır, engel tanımazlar. Yapıtta, Füreya kimliği oluşturulurken hem özel hem de sanatsal yaşamında tutkuya büyük bir yer verilmiştir. İlk evliliğini tutkulu bir aşkla yapması, sanatına aşka benzeyen bir tutkuyla bağlanması örnek gösterilebilir. Aşkını yaşarken hissettiği tutku, seramikte de hep başrolde olmuştur. Bu nedenle, sanatoryumda yatarken hayatında ilk kez kili avuçlandığında “Hep aradığı ve tutkuyla bağlanmak istediği şeyin toprak ve su yani çamur olduğunu, (...) bu ilişkinin tanrı ve kul arasındaki ilişki gibi sonsuz ve kopmaz olacağını, (...) ölene kadar sabırla ve aşkla devam edeceğini” hissetmiş ve seramik “sevda”sı olmuştur. (Kulin: 210-211,296).

Özgün insanlar, kendileri gibi olan, vizyonu geniş, yaratıcı karakterlerdir. Füreya'nın özgünlüğünün göstergelerinden biri, doğduğundan beri Batılı tarzda yetiştirilmesine karşın Osmanlı ile Batı'yı ustaca harmanlamasıdır. Yazar, Füreya'nın sanatçı kişiliğinde yakaladığı Doğu-Batı sentezini Füreya'yı ve sanatını özgünleştiren, yaratıcılığı besleyen önemli bir etmen olarak kaleme almıştır:

“Bense kendimi hiç Doğu'ya ait hissetmedim yaşamım boyunca. Sonra bir gün, bir Batı kentinin hastane yatağında (...) seramiğe başladığımda, bir de ne göreyim, içimden taşan tüm imgeler, hayranı olduğum Batı toplumunun zevkini, felsefesini, biçimini değil de, benim doğup büyüdüğüm toprakların renklerini biçimlerini, simgelerini yansıtıyor. Ben; Osmanlı laleleri, karanfilleri ve söğütlerinin, Kütahya yeşilinin, kiremit kırmızısının, hele de Akdeniz turkuazının tutsağı imişim... Ben tepeden tırnağa Bizans, İstanbul ve Anadolu imişim, meğer!” (Kulin,22).

Sanatçı kimliğindeki bu sentez Füreya'nın günlük yaşamında da kendini göstermiştir. “Yeniden yaşama fırsatı tanısaydı bana Tanrı.” ifadesinin yanında “Allah sana da kararlarını verebilme imkanı tanıyan dost versin.” ifadesinin kullanılması; Şakir Paşa Konağı Füreya'nın gözleriyle betimlenirken “kilise ile cami arasında inşa edilmiş” sıfatının tercih edilmesi Füreya'nın sanatındaki özgünlüğün en temel nedeni olarak okura sunulmuştur.

Bir şeyi herkesten farklı yapabilme, özgün ve yeni fikirler geliştirebilme yaratıcı insanların temel özellikleridir. Yapıtta Füreya'nın sanatsal yaratıcılığı nesnel gerçeklikteki eserleriyle –Türkiye için bir ilk olan duvar panolarıyla- okura sunulmaktadır. Bu nesnel gerçeklik, Füreya'nın “Çocuğumu doğurdum. Yani panomu” (Kulin,292) şeklindeki ifadesi ile yazar tarafından Füreya'nın yaratım sürecine ilişkin olarak yapıta eklenen bir dokunuşla kurguda yerini almıştır.

Üzüntüleri azaltan ve sevinçleri çoğaltan paylaşma eylemi; sevgi, dostluk, dayanışma gibi birçok duygu ve davranışın gelişimine katkıda bulunmaktadır. Yapıtta, Füreya'nın paylaşımcılığı, faydalı olmaktan keyif alması; özellikle sanatının ve atölyesinin işlendiği bölümlerde vurgulanmıştır. Füreya atölyesinde sürekli sanatçıları misafir etmekte ve seramiğe gönül vermiş gençlere kapılarını açık tutmaktadır. “Bu küçük atölye-konut zamanla gidip gelenin hiç eksilmediği, bir “ocak”a dönüşür. (...) sırasıyla herkes gördüğünü, bildiğini, yaşadığını anlatır, diğerleri dinleyerek zenginleşirdi.” (Kulin,264). Atölyesinin kapılarının gençlere daima açık olması sayesinde, Füreya'nın ruhu, dünya görüşü, yaşam felsefesi hep genç kalmıştır. Dolayısıyla sanatı da bundan payını almıştır.

Yapıtta, Füreya'nın sanatçı kimliğini besleyen bir diğer kişilik özelliği azimli olmasıdır. İkinci kocasından boşandıktan sonra, hiçbir gelir kaynağı kalmamasına rağmen, tüm eşyalarını satıp ailesine ait apartmanın giriş katındaki iki odalı küçük bir eve taşınması ve orayı bir atölye-konut haline getirmesi azimli, mücadeleci, pes etmeyen kişiliğinin göstergesidir.

3.BİLİNÇALTI VE FİGÜR BAĞINTISI

Yapıtta, bilinçaltının yansıması noktasında, Füreya'nın seramiklerinde yapmaktan hiç vazgeçmediği ve kendisiyle özdeşleşen kuş figürü nesnellikten öte bir boyutta kurgulanmıştır. Yapıt boyunca, Füreya'nın içsel yolculuklarının anlatıldığı “Pentimento” bölümlerinde, yıllar önce vefat eden, kaderleri ve karakterleri odak figür ile benzeşen Sara halası kılığında, hastane odasının pervazına konan ve yazar tarafından Füreya ile konuşturularak imgeselleştirilen kuş,

Füreyâ'yı öbür dünyaya götürmeye ve uçmaya hazırdır. “Gitme zamanı kızım. Seni götürmeye geldim.” (Kulin,14).

Oysa ki, Füreyâ'nın yaptığı kuşlar, yorgun ve uçamayan kuşlardır. “Ama ben böyle geniş kanatlı kuşlar yapmadım ki hiç. Benim yoğurduklarım narin bedenli, küçücük başlı, uslu, durağan kuşlardı. Her an uçmaya hazır değil de uzun bir yolculuktan geri dönmüş hissi veren yorgun kuşlar. Sahi neden benim kuşlarım durgun ve yorgundu hep? Onları yapmam ömrümün sonbaharına denk geldiği için mi?” (Kulin,11). Bu bağlamda, kuş imgesi, yazar tarafından Füreyâ'nın iç dünyasını, ruh halini, duygu değişimlerini, iç hesaplaşmalarını, çok da kolay geçmeyen hayatını dile getirmek için bir aracı olarak kurgulanmıştır.

Yazar, röportajlar, kasetler, belgeler gibi yazılı ve sözlü birçok kaynaktan yararlanarak, Füreyâ'nın yaşamından kesitler sunmakta, iç dünyası ile ilgili bağlantılar kurmaktadır. Soylu ve iyi yetişmiş olsa da, Füreyâ'nın ailesi, “Sonuçta birbirini yiyen züppeler, katiller, çılgınlar barındıran bir ailedir.” (Kulin,116). Dayısının dedesini vurması, Aliye teyzesinin kocasının sevgilisini öldürmesi gibi ailenin psikolojisini tümünden etkileyen olaylar yaşanmıştır. Bu nedenle, tutkulu bir aşkla yaptığı ilk evliliği aynı zamanda kaçış ruh hali ile yapılmış bir evliliiktir: “Kendini boğulacakmış gibi hissediyor, evde sürekli yaşanan dramlardan, boğazına kadar kedere ve suça batmış bu aileden uzaklaşmak, bambaşka bir yerlere gitmek istiyordu. (Kulin,113) Ancak, ilk evliliğinde kocasından şiddet görmüş, tutkuyla başlayan evliliği hüsrarla sonuçlanmıştır. İkinci evliliği ise, tamamen mantığa dayalı bir evliliiktir. Seramik tutkusunu anlayamayan ve Füreyâ'ya sıklıkla “Bizi ayırırsa bu çamur ayıracak.” (Kulin,255) diyen Kılıç Ali ile ortak bir noktaları kalmaması nedeniyle bitmiştir. Kendisini gerçekten anlayan ve seramik tutkusunu destekleyen Şevki Bey'le bile üçüncü bir evliliğe cesareti kalmamıştır. Nesnel gerçeklikteki Füreyâ'nın boynu bükük kuş figürleri, kurguda yerini alırken bu figürlerin tercih edilmesi yazar tarafından aile dramlarının ve mutsuz evliliklerinin, yakalandığı verem hastalığının, çocuğunu kaybetmesinin, kısacası Füreyâ'yı yoran duygusal değişimlerin sanatına, figürlerine yansımalarının dayanakları olarak yorumlanmıştır. Bunalımlarla ve zorluklarla geçen yaşamı nedeniyle Füreyâ'nın yaptığı seramik kuşlar hep “yorgun ve durgun” kuşlar olmuştur. İç dünyasındaki karamsarlığı ve matemi çağrıştıran ve “siyahımdan vazgeçmem ama” (Kulin,296) dediği siyah tonu seramiklerinde kullanmıştır. Söz konusu ayrıntılar, Füreyâ kimliğinin iç dünyasının ve bilinçaltının yansımaları olarak yapıtta vurgulanmaktadır.

Füreyâ'nın eserlerinde yoğunlaştığı kuş, balık, ağaç gibi doğa motiflerini neden bu derece kullandığına bakıldığında, adada büyümesi, çocukluğundan itibaren doğa ile arasında sıkı bir bağ bulunması ve doğayı çok iyi gözlemlemesi olarak yorumlanabilir: "Ağaçlara tünemiş sığırcıkları gördüm. Arada bir hep birlikte havalanıyorlar, yine gelip ağacın dallarına konuyorlardı. (...) Çocukluğumda Ada'da annemle göçlerini seyrettiğim leylekleri anımsatıyorlardı bana." (Kulin,297) Füreyâ'nın özgürlüğü simgeleyen kuştan hiç vazgeçmemesi; Füreyâ kimliğinin kendi yaşamı hakkında söz sahibi bir karakter olması, evliliklerine kendisinin karar vermesi, ölüm riski çok yüksek bir ameliyata kimseye haber vermeden girecek kadar cesur olması, aile geleneği resmi değil seramiği seçmesi gibi özgür kararlarıyla da örtüşmektedir.

Yapıtta, toplumda modernleşmenin getirdiği yozlaşmayı ve ruhsuzlaşan günümüz insanını yansıttığı insan figürlerine -son dönem eserlerine- de yer verilmiştir. Hem siyasi hem de sosyal anlamda birçok insanla tanışan, bu nedenle insanları iyi tanıyan Füreyâ'nın toplumdaki çöküntüyü eserlerinde işlemesi "Masada, kadınlı erkekli bir sürü insan figürü duruyordu. Gözleri boş birer delikti. Kiminin yüzü ifadesizdi ama kiminin de yüzünde derin bir acı ve umutsuzluk vardı. Ruhları ölmüş ya da acıyla kavrulmuş insancıklardı. (...) Bir boşluğa doğru gidiyorlar baksana. Kişiliklerini yitirmişler. Ruhları ölü. Beklentileri yok. Yaşamıyorlar. Belki çok şeyleri var ama hiçbir şeyleri yok gibi." (Kulin,325) ifadeleri ile yansıtılırken aynı zamanda Füreyâ'nın kırk yıllık sanat yaşamının sonunda, günümüz insanına yabancılaşan, iyice karamsarlaşan, hayal kırıklığına uğrayan, derin bir duyarlılığı olan ve sorgulayan ruh halinin açık bir göstergesidir.

SONUÇ

Çağdaş Türk romancılığının biyografik yapıtlarıyla ön plana çıkan yazarı Ayşe Kulin; ne istediğini bilen, engellere karşı durabilen kadın karakterleri ele alırken bir kadının iç dünyasını çözümleyen, psikolojik analizler barındıran eserler yazmıştır. Türkiye'nin ilk kadın seramik sanatçısı Füreyâ Koral'ın yaşam öyküsünün anlatıldığı "Füreyâ" adlı yapıt bu anlamda önemli bir örnektir.⁵

⁵ Yeşilçiçek, 2010

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın 1958'de; "Fürey'a'nın bu sergisinde seyirci, sanatkârdaki renk aşkının ve (...) form duygusunun hangi hudutları zorladığını, (...) Araya giren madde ne olursa olsun onun çinilerini susturmayacağını (...) hep aynı billur ve güneş şakırtısı ile bize geleceğini çok iyi biliyorum."⁶ diye tanıttığı Fürey'a Koral, Kulin tarafından güçlü, özgün ve öncü yönleriyle ele alınmaktadır. Osmanlının son döneminde, Şakir Paşa ailesinin kızı olarak konakta doğan Fürey'a'nın Atatürk'le tanışıklığı, evlilikleri, hastalığı, aile içi ilişkileri gibi etmenlerle büyük bir değişim yaşayıp duyarlı ve başarılı bir seramik sanatçısına dönüşmesini konu alan romanda, bireyin potansiyelini ortaya çıkaran birçok değişkenin etkisi gözlenmektedir.

Fürey'a'nın teyzesi Fahrünnisa'nın bağlantıları sayesinde sanat çevresine girmesi ve anadili gibi konuştuğu Fransızca aracılığıyla vizyonunu, kültürel birikimini genişleterek sanatıyla ilgili önemli kapıları aralaması işlenirken sanatsal ve bilimsel gelişmelerde yabancı dil hakimiyetinin bireyin gelişimindeki etkisi vurgulanmaktadır.

Ayrıca yapıtta sanatı etkileyen ve sanattan etkilenen birey psikolojisi üzerinde de durulmaktadır. İnişli çıkışlı aile ilişkileri, evliliklerindeki hayal kırıklıkları, hastalığı Fürey'a'yı psikolojik anlamda yıpratırken bir yandan da sanatla tanışmasını sağlayan önemli etkenler olarak kurguda yerini almıştır. "Pentimento" bölümlerinde, iç monologlar ve Fürey'a'nın yaşanmışlıklarından hatırladığı kesitlerle odak figürün bilinçaltının analiz edilmesi ve sanatla ilişkisinin çözümlenmesi yapıttın en dikkat çekici özelliklerinden biridir.

Yapıtta odak figürün kişilik özellikleri de geniş yer bulmaktadır. Eserlerin yaratım aşamasının anılar ve geriye dönüş teknikleriyle verildiği bölümlerde Fürey'a'nın özgün kişiliği ve yaratıcılığı, okura sunulmaktadır. "Fürey'a'nın gayreti ve muvaffakiyeti (...) Türk çiniciliğini günümüze kadar getirmiştir. Bu getiriş belki de sırat köprüsünden geçmek kadar güçtür. (...) Fürey'a günümüzün Türk çinisini yaratırken bir Türk sanat şubesini günümüze ulaştırmıştır." Halikarnas Balıkcısı'nın 1951 yılında Fürey'a'nın özgünlüğünü ve azmini kaleme aldığı bu satırlar, Kulin'in kurgusunu destekler niteliktedir.

Türk dünyasının hem öncü hem de sanatçı isimlerinden olan Koral'ın yaşam öyküsünden esinlenerek yazılan "Fürey'a" adlı roman, sanatı ve sanatçıyı besleyen, topluma yön veren, bireyin iç dünyasına ışık tutan yapıtlar arasında yerini almaktadır. Ayşe Kulin'in "En çok Fürey'a'yı sevdim kitaplarım arasında. Ben ki her yeni kitabın basımında, daha iyisini yapabilirdim diye hayıflanmış, keşke her şeyi yeni baştan yazabilsem demişimdir, Fürey'a'da

⁶ Fürey'a'nın Sergisi Nedeniyle Cemiyet, Sanat ve Sanatkâr

yapabileceğimin en iyisini yaptığıma emindim.” dediği “Füreyâ” yazarın kendisi tarafından kurgu olarak en sevdiği ve içine en çok sinen kitabı olarak nitelendirilerek edebiyat dünyasında yerini almıştır.

KAYNAKÇA

1. KULİN, Ayşe (2002) “Füreyâ”.İstanbul:Remzi Kitabevi. Elli Sekizinci Basım.
2. ÖREN, Şenkaya (2015) “Sanatın Doğuşunda İletişimle Aralarındaki Varoluşsal Birliktelik ve Sanat Eyleminde Psikolojik İletişim” Atatürk İletişim Dergisi Sayı 8 / Ocak 2015, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/397532>, 31.05.2021.
3. YEŞİLÇİÇEK, Vedat (2010) “Ayşe Kulin’in Hayatı, Sanatı, Eserleri”.Doktora Tezi,Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.
4. YEŞİLÇİÇEK, Vedat (2018) “Biyografik Bir Roman Örneği Olarak Füreyâ ve Yakın Tarihimize Işık Tutan Figüratif Yapısı”, Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:8, Sayı:2.
5. YUMRU, Dilek (2016) “Ayşe Kulin’in Yapıtlarında Toplumsal Sorunlar ve Eğitim”.Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitimin Kültürel Temelleri Anabilim Dalı Türkçe Eğitimi Programı.
6. “Sanat Nedir?”. A.Ü.Z.F. Peyzaj Mimarlığı Bölümü Kültür, Sanat ve Peyzaj Dersi, https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/11885/mod_resource/content/1/8.%20Hafta%20Sanat%20Nedir.pdf, 30.05.2021.
7. Halikarnas Balıkcısı. “Füreyâ’nın Sergisi Nedeniyle Cemiyet, Sanat ve Sanatkar”. Vatan 3 Kasım 1951, <https://studylibtr.com/doc/3788479/f%C3%BCreya-n%C4%B1n-sergisi-nedeniyle-cemiyet--sanat-ve-sanatk%C3%A2r>, 31.08.2021